

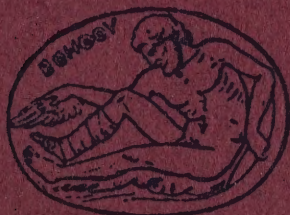
MEDICINSK-HISTORISKE
SMAASKRIFTER

VED
VILHELM MAAR

4.

ERNEST WICKERSHEIMER
HUNDEGALSKAB
OG STRANDBADE

OVERSAT AF
HELGA MEISEN

KØBENHAVN
VILHELM TRYDES FORLAG

1913

JK

22200038186

Taa borg Sygehus.

Nr. 392.

MEDICINSK-HISTORISKE
SMAASKRIFTER

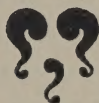
VED

VILHELM MAAR

4

ERNEST WICKERSHEIMER
**HUNDEGALSKAB
OG STRANDBADE**

OVERSAT AF
HELGA MEISEN

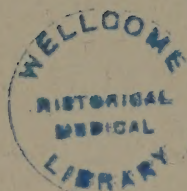

KØBENHAVN
VILHELM TRYDES FORLAG
1913

HYGIENE

304948

JK / WIC

WELLCOME LIBRARY
P
9818

Da mange af de i dette skrift nævnte personer må antages at være de fleste danske læsere ukendte, har forfatteren, dr. E. WICKERSHEIMER, det franske medicinske Akademis lærde bibliotekar, tilladt mig at forsyne arbejdet med de noter, som jeg antog kunde være til udbytte for mine landsmænd. Disse noter er mærkede med *, og for dem bærer jeg ansvaret. Nogle vil sagtens mene, at de er overflødige, andre omvendt, at de er for kortfattede, og begge parter kan de have ret.

UDG.

*La Harpe, dites-vous, m'a fait une morsure
Et le roquet s'en vante à découvert.
Madame, en êtes-vous bien sûre,
Car, pardieu, j'irais à la mer?*

LINGUET, 1771.¹⁾

En stor del af de eksempler på hundegalskab behandlet med strandbade, som her skal fremføres, er blevet offentliggjort i 1907.²⁾ Andre, og ikke de mindst interessante, er jeg senere blevet gjort bekendt med. Disse sidste er måske i og for sig en tilstrækkelig grund for mig til at udgive min afhandling fra 1907 i omarbejdet form, i al fald har det været min højtærede kollega dr. V. Maars mening. På den anden side er der også i la Société française d'histoire de la médecine blevet draget nogle slutninger af de tilfælde, jeg havde samlet, og der er blevet opstillet hypoteser, sindrige hypoteser deriblandt, i anledning af denne mærkelige helbredelsesmetode. Det er en undersøgelse af disse hypoteser, som jeg ikke har mod til at vælge imellem, der udgør det nyeste af denne lille afhandling.

¹⁾ Jean François de la Harpe (f. i Paris 1739, d. sammesteds 1803), berømt forfatter, digter og kritiker, ofte meget hvas i sin dom over andre, altid meget sikker paa sit eget værd.*

Simon Nicolas Henri Linguet (f. i Reims 1736, guillotineret i Paris 1794), skarpsindig sagfører og vittig forfatter, stadig i opposition og stadig forfulgt.*

²⁾ Bulletin de la Société française d'histoire de la médecine, bd. VI (1907), s. 182—195.

Behandlingen af hundegalskab med strandbade er en meget gammel skik. Hvis sagnet taler sandt, blev digteren Euripides kastet i havet af ægyptiske præster, fordi han var blevet bidt af gale hunde.

Pierre de l'Estoile fortæller flere interessante anekdoter i sin »Dagbog«.¹⁾ Den første stammer fra 20. juli 1603 og er omtalt af Alfred Franklin i hans udmærkede værk, »La vie privée d'autrefois«, i det bind, der handler om medikamenter.²⁾ »En page, der var blevet bidt af en gal hund i Paris den 20de juli 1603, begav sig paa vej til havet for at bade, hvilket man anså for det bedste middel mod hundegalskab. Da han kom igennem en skov, rev han sig til blods på brombærranker og tjørne. Såsnart den stakkels page så blodet, bad han sine ledsagere om, at de vilde kvæle ham så lempeligt som muligt; ti man havde fortalt ham, at han vilde blive gal, hvis han så sit eget blod, hvad man holder for sandt og ufejlbarligt. De opfyldte hans bøn grædende og med megen sorg. En sørgelig begivenhed at høre om, og endnu sørgeligere at være vidne til.³⁾

Pierre de l'Estoile fortæller ligeledes, at en bankier fra Paris i maj 1604 blev bidt af en gal hund og sendt til havet — og at han kom sig.⁴⁾ Den føl-

¹⁾ Pierre de l'Estoile (f. i Paris c. 1540, d. 1611) var »grand audien-cier de la chancellerie« og nært knyttet til parlamentet og kongen. Fra 1574 førte han dagbog over alt, hvad der foregik i Paris.*

²⁾ Franklin (Alfred). *La vie privée d'autrefois . . . Les médicaments.* Paris, Plon, 1891, s. 118—119.

³⁾ L'Estoile (Pierre de). *Registre-journal de Henri IV.* Édition Michaud et Poujoulat, s. 353.

⁴⁾ Ref. af dr. Cabanès (*Bulletin général de thérapeutique.* 30. septbr. 1909).

gende fortælling viser, at strandbade efter hans mening var mere virksomme end ni dages bønner til Skt. Hubertus.¹⁾ »Hr. de Nevers' page, der var eneste søn af en adelig familje, blev bidt af en gal hund samtidig med præsten i Issy og, efter hvad man sagde, af samme hund. I stedet for at rejse til havet, hvad man anså for den bedste behandling, tog han sin tilflugt til Skt. Hubertus, forrettede sin ni dages andagt, fik hundegalskab og døde af den i Pontoise, lørdag den 26de ds. [august 1606]. Han blev grebet af gal-skaben og døde fredeligt i Gud, angrende sine synder, just som man stod i begreb med at give ham et skud krudt i hovedet.«²⁾

Pierre de l'Estoiles samtidige, Ambrosius Paræus, har kun ringe tiltro til badebehandlingen;³⁾ ikke destomindre har den haft tilhængere helt op til nutiden; således var der i 1864 en dr. Thémines, der tilrådede sine patienter at tygge længe paa valnødblade, før de gik i vandet.⁴⁾

En stor del af det 18de århundredes læger mangler dr. Thémines' kraftige tro, og mange iagttagelser synes at give dem ret. Således fortæller Chambon i sin »*Traité des métaux*«, hvor ulykkeligt det gik borg-

¹⁾ Angående Skt. Hubertus og hans mirakuløse magt over hundegalskab se Henri Gaidoz' værdifulde arbejde: *La rage et Saint Hubert*. Paris, 1887, in-8°.

²⁾ *Registre-journal de Henri IV*, 2den serie, bd. I, s. 2.

³⁾ Ambroise Paré (f. i Laval i beg. af det 16de århundrede, d. i Paris 1590), fremragende dygtig kirurg, »den franske kirurgis fader«. — Se: Paré (Ambroise), *Œuvres complètes*. Éd. Malgaigne, bd. III, s. 311.

⁴⁾ *Intermédiaire des chercheurs et des curieux*, bd. XVIII (1885), sp. 367.

mesteren i Lyon, hr. Bertoy, i 1714.¹⁾ Og i en pariserkronik fra 1733 findes en historie om »en engelsk adelsmand, der nylig var død af hundegalskab, skønt han var blevet badet i havet. Det beviser, at mod indbildning er der intet, der hjælper, og at det kun er en fordom, at strandbade skulde bringe helbredelse«. ²⁾ Hos Desault, der har skrevet en afhandling om hundegalskab, finder man ligeledes mange eksempler på uheldige resultater; hans onkel og en af hans kammerater døde f. eks. ynkeligt efter bid af en gal hund, skønt de blev kastet i havet.³⁾ En jesuitermunk, du Choisel, der var apoteker ved missionen i Pondichéry, var i Indien øjenvidne til, at denne behandling slog fejl.⁴⁾ En læge i Caillan, dr. Darlue, var lige så uheldig i Provence.⁵⁾ Bouteille fortæller i 1783 om en skibbrudnen matros, der reddede sig ved at svømme, efter at han i forvejen var blevet bidt af en gal hund, men som ikke desto mindre fik hundegalskab og døde deraf.⁶⁾ Fra samme tidspunkt stammer Bonel de La Brageresses beretning om en ung pige, der led af hundegalskab, og hvis skæbne han beklager: »Hun blev desværre af egnens dumme fruen-

¹⁾ Chambon. *Traité des métaux*, Paris, 1714, in-12°, s. 429.

²⁾ *Journal de la Cour et de Paris*. 1732—33. (*Revue Rétrospective*, 2den serie, bd. V. Paris, 1836, in-8°, s. 37.)

³⁾ Desault (P.). *Dissertation sur les maladies vénériennes . . . avec deux dissertations, l'une sur la rage . . .* Bordeaux, 1733, in-12°, s. 287—88.

⁴⁾ Du Choisel. *Observations sur la rage* (*Rec. pér. d'obs. de méd.*, bd. V, Paris, 1756, s. 184—201).

⁵⁾ Darlue. *Lettre sur la rage* (*Ibid.*, bd. IV, Paris, 1756, s. 258—280).

⁶⁾ Bouteille. *Mémoire sur la rage* (*Hist. et mém. de la Soc. roy. de méd.*, 1783, 2det afsn., s. 181).

timmer opfordret til at rejse til havet og bruge bade, hvilket de forsikrede hende var det bedste middel mod hundegalskab. Hun føjede dem og rejste til havnebyen Cette i Languedoc, hvor hun i ni dage tog bade i Middelhavet« — og derpå vandrede heden.¹⁾

Tiltrods for så lidet opmuntrende resultater var strandbade længe den gængse behandling af hundegalskab.

Rabutin²⁾ skriver den 8de juni 1680 til markisen af Montjeu: »Grevinde de Guiche og to af hendes damer er blevet bidt af gale hunde og er rejst til havet derfor.« Dangeau noterer i sin »Dagbog« den 6te januar 1702, at »hertugen af Vendôme har taget afsked med kongen for at rejse til havet, da han er blevet slikket af en gal hund«;³⁾ i »Journal d'un bourgeois de Caen« står der, at byens kommandant, hr. de Coigny, blev kastet i havet, fordi han var blevet bidt, den 7de august 1715, og i hertugen af Luynes' »Memoirer« ser man, at hr. de Bouillon og hans datter i 1752 foretog en rejse af samme grund.⁴⁾

¹⁾ Bonel de la Brageresse (Ibid., 1783, 2det afsn., s. 75).

²⁾ Roger de Rabutin, greve af Bussy (f. 1618 i Épiry, d. 1693 i Autun), officer og navnlig senere, da han faldt i unåde ved hoffet, forfatter af flere skrifter, af hvilke nu især mindes hans »Histoire amoureuse des Gaules«.*

³⁾ Philippe de Courcillon, marki af Dangeau (1638—1720), officer, diplomat og interesseret beskytter af kunst og videnskab, fra 1668 medlem af Akademiet. Hans »Dagbog«, der førtes fra 1684 til 1720, handler om alt, hvad der foregik ved hoffet.*

⁴⁾ Charles Philippe d'Albert, hertug af Luynes (1695—1758).* — Se: Intermédiaire des chercheurs et des curieux, bd. XVIII (1885), sp. 365—368 og: Mémoires du Duc de Luynes sur la cour de Louis XV (1735—58), publ. par L. Dussieux et E. Soulié, Paris, 1860—65, bd. XII, s. 306.

De fornemme var ikke de eneste, der brugte denne kur. I det kommunale arkiv i Angers findes et regnskab over en »understøttelse til tretten fattige, der var blevet bidt og krassede af en kat, for at de kunde komme til at bade i havet og således forebygge gal-skaben«. ¹⁾ Og i en forhandlingsprotokol fra Hôtel-Dieu i Paris læser man følgende fra den 9de februar 1685: »Hvad det angår, at to mænd, der tjener ved St. Louis' Hospital, på dette hospital er blevet bidt af en formentlig gal hund, der i den anledning er blevet dræbt, og at de har besluttet at rejse til havet for at undgå hundegalskab, idet de håber, at Hôtel-Dieu vil bestride omkostningerne til rejse og ophold, har Bestyrelsen vedtaget, at der skal gives dem 20 sous hver om dagen og et forskud paa 44 livres tilsammen af opkræveren, som vil overlevere ovennævnte sum til hr. du Puis.« ²⁾

Ikke alle læger er så pessimistiske som Guy Patin, ³⁾ der den 1ste februar 1657 skrev til dr. Jean Baptiste de Salins i Beaune i Bourgogne: »Man sender folk til havet, når de er bidt af en hund, der får skyld for at være gal; men er de virkelig bidt, er det for sent, så er ingen hjælp mulig.« ⁴⁾ Ved siden

¹⁾ Archives anciennes de la mairie d'Angers, BB, 127, f.º 58, citeret i Intermédiaire des chercheurs et des curieux, bd. XVIII (1885), sp. 400.

²⁾ Brièle (L.). Collection de documents pour servir à l'histoire des hôpitaux de Paris, bd. I, s. 227.

³⁾ Guy Patin (f. 1601 i Houdan, d. 1672), læge, professor ved Collège de France, begejstret tilhænger af alt gammelt, vittig og arg modstander af alt nyt, f. eks. kinin. Af hans skrifter er hans »Breve« nu de bedst kendte.*

⁴⁾ Patin (Guy). Quelques lettres inédites, 1651—1661, publiées par Achille Chéreau. Paris, Leclerc, 1877, in-8°, s. 24.

af de læger, der deler denne opfattelse, står der andre, der har fuldt op af hypoteser til forklaring af kurens helbredende virkninger, og som ikke nøjes med at sige som forfatterne af »Le Dictionnaire portatif de santé«, at »man skal kun bruge denne behandling af hensyn til den adspredelse, rejsen forskaffer«. ¹⁾ En anden — samtidig — håndbog siger derimod: »Alle ved, at strand- eller flodbade er nogle af de bedste midler til at forebygge hundegalskab. Når ikke alle, der har brugt strandbade, har undgået denne lidelse, kan grunden måske søges i den måde, på hvilken de er blevet badet. Det er nemlig ikke så meget selve badet, der helbreder, som den overraskelse eller skræk, man er i stand til at indgyde patienterne ved pludselig at styrte dem i vandet. Når det virkelig lykkes at overraske eller forskrække patienterne, slår denne behandling sjældent fejl; og det er måske af den grund, at den altid er virkningsløs overfor hunde. Man må gentage behandlingen flere gange daglig og holde patienten omtrent et halvt minut i vandet. Kuren bør vare ti til tolv dage«. ²⁾

For de læger, der søger at virke ved »overraskelsen eller forskrækkelsen«, og for dem, der vil »tvinge patienterne til at drikke og således samtidig befri dem for tørstens kvaler og rædslen for vandet«, har bade i floder den samme værdi som bade i havet. Det er denne sidste form for behandlingen, som Celsus berømmer i sin »De medicina«, 5te bog, 27de kapi-

¹⁾ Dictionnaire portatif de santé . . . par M. L. et M. de B., Paris, Vincent, 1759, bd. I, s. 490.

²⁾ Nouveau dictionnaire universel et raisonné de médecine . . . Paris, Vve Duchesne, bd. III (1772), s. 448.

tel: »Der gives kun et eneste middel: at kaste den intetanende patient ud i et bassin, han ikke har set i forvejen, og, såfremt han ikke kan svømme, det ene øjeblik lade ham blive under vandet og drikke, det næste løfte ham op over overfladen; hvis han derimod kan svømme, da af og til tvinge ham ned under overfladen, for at han — endog mod sin vilje — kan blive fyldt med vand. Således får man på en og samme gang bugt med tørsten og vandskrækken. Men der findes en fare ved behandlingen. Det kunde tænkes, at en meget svag patient blev så medtaget af det kolde vand, at han fik krampe. For at undgå dette må man, såsnart den syge er kommet op af vandet, lægge ham ned i varm olje.«

Hunauld (1714) mener, at strandbadenes heldige virkning beror på det stærke choc, som denne indgribende behandling forårsager; man kunde efter hans mening lige så godt helbrede patienten ved at binde ham ganske nøgen til en pæl og kaste et halvhundredre spande vand på ham, »da hele virkningen beror på den gennemgribende forandring af blodets og livsåndernes sygelige tilstand«. ¹⁾

Efter Marets mening (1769) virker strandbadene på hundegalskaben på samme måde som ethvert andet antispasmodisk irritans. ²⁾ Dog tilføjer han:

¹⁾ Pierre Hunauld, læge i Angers i slutningen af det 17de og begyndelsen af det 18de århundrede (ikke at forveksle med den bekendte anatom François Joseph Hunauld, f. 1701, d. 1742).* — Se: Hunauld. Entretien sur la rage et ses remèdes. Château-Gontier, 1714, in-12°, s. 160—67.

²⁾ Hugues Maret (1726—1786), lærd fransk læge, født og død i Dijon, hvor han var overkirurg ved hospitalet. Han var forkæmper

»De, der holder på strandbadene som kur mod hundegalskab, støtter væsentligst deres teorier på havvandets tyngde. Men virkningen af denne dets tyngde er ikke stor nok til at frembringe en sådan omvæltning, som fordres til at helbrede hundegalskaben, og forskellen mellem havvandets og det ferske vands tyngde er ikke stor nok til at give det første fortrinnet for det sidste. Den sjælelige rystelse forekommer mig at være det eneste virksomme ved behandlingen. For resten vilde jeg altid foretrække at anvende Cobbes' pulver og kvægsølv udvendig og indvendig.«¹⁾

Uden at bekymre sig om sådanne teorier kommer fru Fouquet,²⁾ forfatterinden af en »Recueil de receptes«, den berømteste af det 17de århundredes populære lægebøger, til ganske lignende resultater: »Det er sikkert, at bade i Middelhavet eller Atlanterhavet er et godt middel mod denne sygdom, forudsat at man bruger dem i tide, d. v. s. førend giften er trængt ind til de ædlere dele, hvilket gærne sker i løbet af ni dage. Da strandbade imidlertid ikke altid helbreder, da de, der bor langt borte fra havet, er afskåret fra at bruge dem, og da rejsen endvidere ofte er forbundet med fare på grund af årstiden, har man måttet

for inokulationen mod kopper og forfatter af mange skrifter.* — Se: Maret. Mémoire sur la manière d'agir des bains, etc. Paris et Bordeaux, 1769, in-8°, tavle IV.

¹⁾ Ibid., s. 123. — Cobbes' eller Cobbs pulver indeholdt moskus og cinnober.*

²⁾ Marie Fouquet, født de Maupeon (f. 1590, d. 1681), g. m. François Fouquet, vicomte af Vaux, en meget from og godgørende dame. Hendes »Recueil de Recettes choisies, expérimentées et approuvées« udkom første gang i Villefranche 1665.*

tage sin tilflugt til andre midler, deriblandt . . . «¹⁾ Nogle sider længere henne (side 116) fortælles en tildragelse, vel egnet til at stille en skeptisk overfor strandbadenes kurative værdi. Elleve stakler, der var blevet bidt, »opholdt sig ved havet.²⁾ En del af dem døde, og de andre blev efter en fordømmelig og strafværdig skik på umenneskelig måde kvalte«.

Boerhaave³⁾ hævder, at havvandets virkning består i, at det neutraliserer hundegalskabens gift, som reagerer surt. Med andre ord, havvandet skulde særlig virke ved sit indhold af salte. Der er derfor også læger, der erstatter strandbadene med lokale badninger med saltvand, f. eks. ved at lægge en sild på såret, som det bruges i Holland, eller en »havhest«, som det tilrådedes i oldtiden. I 1699 meddelte Morin⁴⁾ i Académie royale des sciences, at en ung hydrofob pige var blevet helbredt på Hôtel-Dieu »ved hjælp af bade i flodvand — snarere koldt end varmt — hvori der var opløst en skæppe salt«; og lokale badninger med saltvand anbefales endnu i en udgave fra 1868 af en lille populær lægebog, »La médecine et la chirurgie des pauvres«.

Den berømte læge Gorcy,⁵⁾ professor ved det mili-

¹⁾ Fouquet (Madame). Recueil de receptes . . . Lyon, chez Jean Certe, 1676, in-12°, s. 106.

²⁾ Teksten har i de første udgaver » . . . furent à la mercy« (!).

³⁾ Hermannus Boerhaave (f. i Voorhout 1668, d. i Leiden 1738) udmærket kliniker og videnskabsmand, forfatter af talrige skrifter.*

⁴⁾ Louis Morin (f. i le Mans 1636, d. i Paris 1715), læge ved Hôtel-Dieu i Paris, en sjælden uegennyttig læge og en anset videnskabsmand.*

⁵⁾ Pierre Christophe Gorcy (f. i Pont-à-Mousson 1758, d. i Metz 1826), fransk militærlæge og medicinsk forfatter.*

tære undervisningshospital i Metz, en af de få forfattere i det 19de århundrede, der indlader sig på at diskutere, hvorvidt det kan nytte at behandle hydrofobi med strandbade, mener ligeledes, at disse bade virker som lokale badninger med saltvand: »Hvis det virkelig er hændet, at de [strandbadene] har helbredet nogen, er det kun, fordi såret er blevet skyllet og rensset med en vandig opløsning af havsalt, så giften er blevet fuldstændig fjærnet, hvilket betinges af, at behandlingen finder sted straks eller i hvert fald kun kort tid efter, at patienten er blevet bidt. Denne virkemåde vilde også forklare, hvorfor folk, der bor ved kysten, har bevaret mere tiltro til behandlingen end de, der bor længere borte . . . Det er derfor rimeligere at tilskrive vandets fysiske virkninger på såret de gode resultater, som badene, udkastningen og neddykningen har haft, snarere end det moralske indtryk, disse kan gøre på patienterne, og allermindst kan man tilskrive trykket af vandet på legemets overflade og karrene, som Th. Short¹⁾ mente var det afgørende, nogen virkning. De, der mest indtrængende anbefaler strandbadene, tilråder derfor også at tage dem straks eller så snart efter læsionen som muligt. Ellers kan de ikke svare for virkningen.«²⁾

Baudot³⁾ er af en anden mening. Han er forfatter

¹⁾ Thomas Short (f. c. 1690 i det sydl. Skotland, d. 1772 i Rotherham) medlem af Royal Society, var læge i Sheffield og en dygtig naturforsker. Han var forfatter af mange værdifulde skrifter af balneologisk, farmakologisk og toksikologisk indhold.*

²⁾ Gorcy, *Recherches historiques et pratiques sur l'hydrophobie*. Paris, 1821, in-8°.

³⁾ Baudot, læge i La Charité sur Loire, var korrespondent til Société

af en afhandling, der er offentliggjort sammen med Bouteilles og Bonel de la Brageresses afhandlinger i »Histoire et mémoire de la Société royale de médecine«, 1783. Efter dette arbejde at dømme skulde strandbadenes, iøvrigt tvivlsomme, virkning skyldes mere sammensatte årsager: »Det er ikke umuligt, at den tilstand af bevidstløshed, hvori patienterne befinder sig, når de bliver trukket op af vandet, frembyder gunstige betingelser for uddrivelsen af giften. Når de kommer op af vandet, bliver de tørret med varme stykker; man lægger dem i en opvarmet seng, dækker dem godt til og stimulerer dem med alkohol eller hjertetonika. Kræfterne vender tilbage, undertiden indtræder der en gunstig feber og som oftest en stærk sved, og man ved jo, i hvor høj grad sved understøtter helbredelsen af denne sygdom.«

Andry¹⁾ (1778) mener, at de få tilfælde af hundegalskab, der er helbredt ved badebehandling, må forklares ved autosuggestion: »Sandsynligvis er håbet og beroligelsen af sindet årsagen til de mange tilsyneladende helbedelser af hundegalskab, hvadenten behandlingen har været strandbade, hemmelige midler eller alt muligt andet.«²⁾

I England har denne besynderlige behandling nydt den største anseelse, støttet af autoriteter som Thomas

royale de médecine. Forfatter af: *Essais anti-hydrophobiques*, Bourges, 1770, in-4°.

¹⁾ Charles Louis François Andry (f. i Paris 1741, d. 1829), en ihærdig forkæmper for vaccinationen og en ivrig modstander af Mesmer. Hans »Recherches sur la rage« udkom i Paris 1778.⁶⁾

²⁾ Hist. et mém. de la Soc. roy. de méd., bd. I, 2det afsn., s. 104.

Burnet¹⁾ og John Floyer²⁾ i det 17de århundrede, og i 1751 anvendte den ansete kirurg Wright fra Bath den uden betænkning på en juvelers tjenestepige, der var blevet bidt to steder i hånden af en gal hund.³⁾ Humphrey Ridley,⁴⁾ medlem af det kongelige medicinske Kollegium i London, mener, at behandlingen kan have haft heldige resultater, og han refererer en iagttagelse, som ikke angår hundegalskab, men en ondartet feber, der blev helbredt ved, at patienten styrtede sig i havet. Dette må efter min mening have særlig interesse for danske læsere. Iagttagelsen stammer fra G. Hoyer,⁵⁾ som har offentliggjort den i

¹⁾ Thomas Burnet, Sir (f. i Edinburgh c. 1632, d. c. 1715), studerede i Montpellier og praktiserede som læge i sin fødeby; F. R. C. P. Edinb. og livlæge hos Karl II; en særdeles fremragende læge. Af hans mange skrifter er »Thesaurus medicinæ« det mest bekendte.*

²⁾ John Floyer, Sir (f. 1649, d. 1734), en udmærket dygtig læge, en original tænker og en i mange retninger banebrydende videnskabsmand. Han er den første, der har paavist de patologisk-anatomiske forandringer ved emfysem. Han tilskrev bade en stor betydning for sundheden og gik saa vidt, at han af hygiejniske grunde tilrådte at vende tilbage til at dykke børn helt ned i vandet, når de blev døbt. Forfatter af talrige skrifter, bl. a. »An Enquiry into the Right Use of Baths«. London, 1697, in-8° og »An Essay to restore the Dipping of Infants in the Baptism.« London, 1722, in-8°.*

³⁾ Dictionnaire portatif de santé, par M. L. et M. de B., Paris, Vincent, 1759, bd. I, s. 493 ff.

⁴⁾ Humphrey Ridley (f. 1653 i Mansfield, d. 1708), dr. med. i Leiden 1679, praktiserede i London og var en dygtig kliniker og for tjenstfuld anatom, der ydede vigtige bidrag til kundskaben om hjærnens anatomi.*

⁵⁾ Ridley kalder ham Hoyer. Det er: Johann Georg Hoyer (f. 1663 i Mühlhausen, d. sammesteds 1737). Han praktiserede først i sin fødeby, men drog 1689 til København, derfra til Holland og England og 1693 tilbage til Tyskland. Aaret efter dr. med. i Halle, praktiserede atter i Mühlhausen og blev amtsfysikus dér. 1695

»Miscellanea Academiae naturæ curiosorum«: »I den danske flåde havde en stor mængde af folkene, som var angrebet af en højst ondartet feber, så voldsomme raserianfald, at alle deres bestræbelser gik ud på at kaste sig på hovedet i havet; og alle de af disse, som på trods af deres vogtere styrtede sig i bølgerne og siden blev reddet op fra disse og beholdt livet, var dermed straks helt befriede fra sygdommen, hvorimod de andre, som blev på det tørre, omkom.«¹⁾

Vi genfinder behandlingen i Italien, hvor lægen og alkymisten Petrus de Abano, som døde 1315, i sin bog »De remediis venenorum«, 63de kapitel, skriver, at den, som er blevet bidt af en gal hund, »balneetur ante XL dies in aqua maris«. ²⁾ Morgagni omtaler »terna in mare immersio«, ³⁾ og i 1717 lod enkestor-

medlem af det kejserlige Leopold. Akad. af Naturforskere. Forfatter af talrige skrifter. Hans ovenfor nævnte iagttagelse findes i »Miscellanea Curiosa sive Ephemeridum Medico-Physicarum Germanicarum Academiae Cæsareo-Leopoldinae Naturæ Curiosorum Decuriæ III. Annus Tertius, Annorum M. DC. XCV & M. DC. XCVI.« (1696). Obs. XLVIII, s. 55.*

¹⁾ Ridley (Humphrey). Observationes quædam medico-practicæ et physiologicæ, inter quas aliquanto fusiùs agitur de asthmate et hydrophobia. Lugduni Batavorum, apud Gysbertum Langerak et Theodorum Lucht, 1738, in-8°, s. 118.

²⁾ Citeret af dr. Julien Roshem i: Le traitement de la rage de Démocrète à Pasteur, i La France médicale, 1912, s. 408.

³⁾ Giovanni Baptista Morgagni (f. 1682 i Forlì, d. 1771), elev af Valsalva, blev 1701 doktor ved universitetet i Bologna og 1712 professor i Padova; berømt som læge og anatom, men især som patologisk anatom. Han var den første, der systematisk undersøgte de patologisk-anatomiske forandringer ved autopsi og sammenholdt dem med de kliniske symptomer, der havde været tilstede, medens patienten levede. Forfatter af mange arbejder. Mest kendt er hans værk: »De Sedibus, Et Causis Morborum Per Anatomen Indagatis Libri Quinque«. Venetiis MDCCLXI, in-f.^o — Se: Epist. VII art. 21 ff. og epist. LXI.*

hertuginde af Toskana, en bayersk prinsesse, efter lægernes råd sin nevø, prins Filip, føre til Fiumicino og dykke i havet, da han var blevet bidt af en gal hund under et ophold i Rom.¹⁾ Og vi træffer behandlingen i Holland, hvor den efter van Helmonts²⁾ ud-sagn blev udført særlig brutalt: »Van Helmont fortæller, at han en dag så et skib sejle forbi, på hvilket en gammel mand var bundet til en rå med reb. Jeg spurgte, siger han, hvad dette betød. En af matroserne svarede, at den gamle mand for nogen tid siden var blevet bidt af en gal hund og havde fået hundegalskab. Jeg spurgte, hvorfor han blev ført ud til havet, om det var for at blive druknet. Nej, sagde matrosen, det er for at blive helbredt. Og han tilføjede, at havet havde den evne straks at helbrede hundegalskab. Van Helmont gik ombord i skibet for at se på denne mærkelige behandling, som efter hans sigende i høj grad lignede en drukning; ti man lod patienten være en rum tid under vandet, så længe som man bruger for at sige et Ave Maria, så han tilsyneladende var livløs, da man trak ham op af vandet igen. Jeg var meget opmærksom, tilføjer den lærde iagttager, og jeg foresatte mig at indprente mig alt nøjagtigt, da jeg var overbevist om, at be-

¹⁾ Lammert. Zur Geschichte der Therapie der Lyssa, i Münchener medizinische Wochenschrift, 1887, s. 8.

²⁾ Jean Baptiste van Helmont (f. i Bryssel 1577, d. i Vilvorde 1644), filosof, kemiker, læge. Har haft den allerstørste betydning for kemiens, særlig den fysiologiske kemis udvikling. Han udførte grundlæggende arbejder navnlig for luftarternes kemi og for luftarternes betydning i dyrs og planters stofskifte (han har først dannet ordet gas). Og han var den første, der undersøgte mavesaftens kemiske og fysiologiske forhold m. m. m.*

handlingen ikke vilde være uden værdi overfor andre slags galskab.«¹⁾

I Frankrig finder man, at neddykning i havet særlig anvendtes i Normandiet, og den normanniske forfatter Henri de Mondeville,²⁾ der skrev sin »Kirurgi« fra 1306 til 1320, er den første franskmand, der omtaler denne kur: »Der er en behandling af bid af gale hunde, som man i Normandiet anser for udmærket, enestående og let anvendelig, og som alle kender, hvor uvidende de ellers er. Den består i, at ethvert menneske eller dyr, som er blevet bidt af en gal hund eller af et andet dyr, der er bidt af en hund, forudsat at denne var gal, begiver sig til havet og kaster sig ni gange deri. På denne måde undgår man sikkert enhver fare og behøver nu kun at behandle såret som ellers. Teriak og teriakholdig medicin er unødvendig. Jeg har flere gange set mennesker eller andre levende væsener, som allerede frembød tegn på sygdommen, og som kun med nød og næppe kunde føres roligt afsted, blive bragt til havet — og jeg har set dem komme tilbage stille og rolige.«³⁾

¹⁾ Brouardel, artiklen Rage i Dechambres Dictionnaire encyclopédique des sciences médicales, 3dje serie, bd. II, s. 236 ff. — Kf. Magasin pittoresque, 1857, s. 214.

²⁾ Henri de Mondeville, fremragende kirurg fra det 14de århundrede, elev af Lanfranco, blev 1304 professor i Montpellier, var 1306 i Paris og påbegyndte der sin Kirurgi, der ikke var fuldendt ved hans død i 1320. Han var kirurg hos Filip den smukke og lærer for Guy de Chauliac.*

³⁾ Henri de Mondeville. Chirurgie . . . Trad. franç. publiée par E. Nicaise. Paris, Alcan, 1892, in-8°, s. 447. — Sammenlign den latinske oversættelse, udgivet af Pagel, Berlin, Hirschwald, 1892, in-8° s. 307 og La traduction française contemporaine de l'Auteur, publiée pour la Société des anciens textes français, par A. Bos. Paris, Didot, 1892, in-8°, bd. II, s. 121.

Henri de Mondeville anfører, at befolkningen ved kysterne af Middelhavet, det hav, hvori forud de ægyptiske præster skal have kastet Euripides, da han var blevet bidt af gale hunde, Provençalere og Italianere, der i det 18de århundrede igen forsøgte at helbrede hydrofobi ved udkastning i havet, i middelalderen var fuldstændig uvidende om denne behandlingsmåde: »I anledning af det foregående kapitel rejser der sig nu en del spørgsmål, f. eks. om neddykning i havet helbreder bid eller stik af slanger, skorpioner o. s. v. lige så godt som bid af gale hunde, og om kunstigt saltvand har den samme virkning som havvand, og om vand fra det østlige og sydlige hav [Middelhavet], der ikke har ebbe og flod som Atlanterhavet, dog er i besiddelse af de samme egenskaber. Hos befolkningen ved dette havs [Middelhavets] kyster er behandlingen ukendt. Alle disse spørgsmål og endnu flere venter på besvarelse af lægerne.«¹⁾

Imidlertid er Normandiet ikke den eneste franske provins, hvor man har anvendt strandbade mod hundegalskab. Også i Cete er denne behandling jo blevet brugt; og af et brev til Andry fra en læge i Marseille, Raymond,²⁾ ser man, at det samme var tilfældet dér. Endvidere fortæller Desault, hvorledes man bar sig ad ved kysten i Gascogne: »Jeg har set ceremonien. Man lægger patienten i bar skjorte på knæ i vandet ganske tæt ved kysten. Når bølgen så kom-

¹⁾ Ibid. Nicaises udg., s. 456. — Pagels udg., s. 313.

²⁾ François Raymond, dr. med. i Montpellier, bosat i Marseille, medlem af Académie des belles-lettres i denne by. Forfatter af: *Histoire de l'éléphantiasis*. Lausanne, Grasset, 1767, in-16°.

mer, trykker to stærke, kraftige mænd hans hoved ned og lader bølgen skylle over hele hans legeme. Dette gentages indtil ni gange; derpå tørrer man ham, klæder ham på — og den syge tror sig udenfor fare.« (Op. cit., s. 288).

Dr. Marcel Baudouin har fra »Les affiches du Poitou«, der udkom fra 1773 til 1781, fremdraget en del tilfælde af badebehandling af hundegalskab fra den nordlige del af den franske atlantehavskyst.¹⁾ Han har ligeledes gjort det franske medicinalhistoriske Selskab opmærksom på fire dokumenter fra det 17de århundrede, som opbevares i Vendées arkiver (serie B, nr. 1140, 1143 og 1145).

I 1677. — Ansættelse af fisker Jacques Butaud, bosiddende hersteds [Saint Michel en l'Herm] som edsvoren bademester som afløser af sin 84-årige fader, af hvem han har lært »at bade såvel de personer, der fremstiller sig, som kvæg og andre dyr, man har hidført, forat de kunde bade i havet« (20 aug. 1677, f.º 16, v.^o, nr. 1140).

II 1686. — Ansættelse af fiskerne Michel Rideau og Jacques Butaud, bosiddende i Saint Michel, som edsvorne bademestre, hvilke har tilbudt »at aflægge ed for os [landsdommeren] på, at de vil handle som brave og ærlige mænd ved udøvelsen af det omtalte hverv i de tilfælde, hvor deres hjælp ønskes og er nødvendig, såvel som på at tie med hemmeligheder, når det forlanges af de personer, som frivilligt betror sig i deres hænder for at blive badet, samt på uden

¹⁾ Bulletin de la Société française d'histoire de la médecine, bd. XI (1912), s. 130.

indvending at betale den afgift, som senere vil blive fastsat af os for deres privilegium på at bade såvel mænd og kvinder af enhver alder og stilling som umælende dyr.« (30 aug. 1686, f.º 10, nr. 1143).

III 1696. — Ansættelse af fisker Blaize Rideau, bo-siddende i Saint Michel, omtrent 60 år gammel, forhenværende bademester, »som overfor os har erklæret, at det har behaget de høje herrer af dette råd at tillade ham at bade enhver, som måtte begære at lade sig bade i denne landsdels søer og vandløb, såvel som alle slags dyr, som er blevet bidt af hunde, der er gale eller på anden måde lidende.« (31 aug. 1696, f.º 9, nr. 1145).

IV 1697. — Ansættelse af ovennævnte Blaize Rideau som edsvoren bademester ved dette baronis kyster.« (Saint Michel en l'Herm, 8de marts 1697, f.º 13, v.^o, nr. 1145).¹⁾

I en senere artikel om hundegalskab og badebehandling i Vendée i det 17de og 18de århundrede omtaler dr. Marcel Baudouin en beskrivelse af en rejse til abbediet Saint Michel en l'Herm, som foretoges i 1713 af en benediktinermunk, D. Boyer. Under sit ophold i abbediet overværede han, at en adelig dame og hendes to brødre blev neddykket tre gange i havet af de edsvorne bademestre for at helbredes for hundegalskab. Boyer fortæller, at bademestrene blev lønnet af munkene, så at klosteret var blevet et virkeligt sanatorium for patienter med hundegalskab.²⁾

¹⁾ Ibid., bd. XI (1912), s. 263—65.

²⁾ Ibid., bd. XII (1913), s. 143—44.

Badebehandlingen af hundegalskab anvendtes også i Artois, hvor en munk i 1621 anbefaler »at dykke sig tre gange i havet til Skt. Euronius' og Skt. Hubertus' ære«, ligeledes i Saint-Valéry-en-Caux ifølge en artikel af Georges Durand fra 1890 i 1ste bind af »Archives historiques, artistiques et littéraires«; men det er dog navnlig til Dieppe, man sendte patienter med hydrofobi og undertiden maniakalske sindssyge for dér at søge helbredelse.

I 1671 rejste nogle af Ludvig XIV's hofdamer til Dieppe af samme grund. Fru de Sévigné fortæller sin datter derom i følgende udtryk:

»Paris, fredag den 13de marts . . . ,

Hvis Du forøvrigt tror, at dronningens damer har hundegalskab — har Du ret. For otte dage siden blev frøknerne de Ludres, Coëtlogon og den lille Rouvroy bidt af en lille hund, der tilhørte frøken Théobon.¹⁾ Denne lille hund er død af hundegalskab, så frøknerne Ludres, Coëtlogon og Rouvroy er i morges rejst til Dieppe for at lade sig kaste tre gange i havet. Det er en bedrøvelig rejse. Benserade²⁾ var fortvivlet derover. Frøken Théobon har ikke villet rejse, skønt hun er blevet bidt lidt på flere steder. Dronningen vil ikke have hende til at opvarte sig, så man

¹⁾ Marie Élisabeth de Ludres var stiftsdame i Poussay og elskedes af kongen. Om hende og de tre andre hofdamer se: *Lettres de Madame de Sévigné* (Coll. des grands écrivains de la France), Paris, 1862, in-8°, bd. II, s. 105, note 7.*

²⁾ Isaac de Benserade (f. i Lyons-la-Forêt i 1612, d. i Paris 1691), produktiv og feteret, men også stærkt kritiseret hofdigter.*

ved ikke, hvad der vil komme ud af hele denne begivenhed. Finder Du ikke, min gode, at frøken de Ludres ligner Andromeda? Jeg ser hende for mig, bunden til klippen, og Tréville¹⁾ på en bevinget hest dræbe uhyret: Ah Zésu! matame te Grignan, l'étrange sose t'être zétée toute nue tans la mer.«²⁾

Jeg må tilføje, at hverken den lille hunds ejerinde, frøken de Ludres, ej heller frøknerne de Coëtlogon og de Rouvroy mærkede nogensomhelst ubehagelige følger af de bid, de havde fået.

I den artikel (Rage), som Brouardel har skrevet til Dechambres Dictionnaire, fortæller han om en adelsmand ved navn de Pontcarré, som rejste til Dieppe for at blive kastet i havet. Han var bange for at få hundegalskab, fordi han havde været tilstede ved en autopsi i Hôtel-Dieu af en skoflikker, der var død af denne sygdom.

Den 21de juli 1725 blev der spillet en komedie, »La rage d'amour«, på teatret ved Skt. Laurentii marked i Paris, og i august samme år blev den anmeldt i »Le Mercure de France«: »Handlingen . . . foregår i Dieppe på et gæstgiversted ved kysten, hvor det forestiller, at de syge er taget hen for at blive behandlet af dr. Galbanon, en engelsk læge, som er

¹⁾ Henri Joseph de Peyre, greve af Tréville, officer, »si célèbre aux dix-septième siècle par son esprit, sa galanterie et ses perpétuels changements«. Se: Lettres de Madame de Sévigné . . . bd. II, s. 106, note 9.*

²⁾ Bogstaveringen skal gengive frøken de Ludres' udtale. — Madame de Grignan 3: Marguérite Françoise, fru de Sévignés datter, g. m. greven af Grignan, der var guvernør i Provence.*

rejst til Frankrig.« I en sang på melodien »Cap de Bonne-Espérance« hedder det om denne læge, at han

»A ses secrets admirables.
On accourt de tous cotez;
Il sauve les misérables,
Quand la mer les a ratez.
Il compose des breuvages
Pour toutes sortes de rages,
Enfin ce Docteur guerit,
Rages de corps et d'esprit.«

Naturligvis lider stykkets elskerinde ikke mere af hundegalskab end Gérontes i »Le Médecin malgré lui« af stumhed. Dette fortæller hendes kammerjomfru, gavtyven Olivette, til værtinden i gæstgiverstedet, fru Hubert

»(Melodi »Dans un plein repos«):

OLIVETTE: Vous croyez que pour cela
Nous sommes venus?

FRU HUBERT: Non, si j'en crois ces yeux-là,
Vous avez des vues.

OLIVETTE: Ah! que vous devinez bien:
L'amour est le petit chien,
Qui nous a
Tarlera lera
Leralala, talalera lala
Qui nous a morduës.«

Stykket ender med bryllup, og, hvad der er mindre banalt, med »et divertissement af de søfolk, der hjælper til med at bade patienterne«.

Fem år efter dette stykkes opførelse — i 1730 — berettes det i en tysk avis, at to adelige damer, der

var bidt af en gal hund, rejste fra Paris til Dieppe »um sich ins Meer tuncken zu lassen«. ¹⁾

Endelig findes i andet bind af det franske Instituts Memoirer (matematisk-fysiske afdeling) en meget interessant sygeberetning. Den er nedskrevet af Sabatier, overlæge ved Invalidehospitalet, i 1775, men først offentliggjort 22 år senere. ²⁾ Den giver en interessant beskrivelse af de seks af byrådet i Dieppe ansatte bademestre og den måde, hvorpå de opfattede deres virksomhed: »... Nogle talte om at sende de [to] angrebne til havet og foreslog at skyde sammen til rejseomkostningerne. Formændene for bestyrelsen, som fik meddelelse herom, mente, at disse omkostninger skulde bestrides af hospitalets midler [den ene af de to sårede var underofficer, den anden soldat ved Hôtel des Invalides], og de indgav en ansøgning derom til krigsministeriet. Ansøgningen blev straks bevilget. Der viste sig imidlertid nu en ret alvorlig vanskelighed, idet man ikke vidste, hvordan man skulde transportere de sårede, og hvem der skulde ledsage dem. Jeg tilbød at påtage mig dette hverv, der vilde have været meget vanskeligt for enhver anden, hvis sygdommen skulde være brudt ud på vejen.

¹⁾ Eberh. Buchner. Die Tollwut i Täglic. Rundschau, 1913, no. 50. Cit. af Chr. Ferckel i Mitt. z. Gesch. d. Mediz. u. d. Naturwissensch., bd. XII (1913), no. 4, s. 549.

²⁾ Raphaël Bienvenu Sabatier (f. i Paris 1732, d. i Versailles 1811), fortrinlig kirurg og lægevidenskabelig forfatter, fra 1773 overkirurg ved Hôtel des Invalides. Han var fra dets grundlæggelse medlem af Institut de France. — Se: Mémoires de l'Institut national des sciences et arts. Sciences mathématiques et physiques, bd. II, Paris, år VII, in-4°, s. 257 ff.*

Da alle forberedelser var omhyggeligt trufne, rejste vi samme dag kl. 3 om eftermiddagen i to vogne, den ene til de sårede, den anden til mig og min tjener, en kraftig og velbegavet mand, der kunde hjælpe mig, om det skulde blive nødvendigt.

De de sårede var blevet trætte, var jeg nødt til at lade dem hvile sig nogle timer i Rouen. Jeg benyttede tiden til at skaffe mig oplysninger om behandlingen af folk, der var blevet bidt af gale dyr. Der var ingen, der vidste besked derom. Man vidste nok, at det var skik og brug at sende dem til havet, men ikke hvordan de blev kastet ud, og jeg havde indtryk af, at man mente, at behandlingen ikke var til nogen somhelst nytte. Vi begav os så igen på vej til Dieppe, hvortil vi nåede tre dage efter, at ulykken var sket.

Vi var næppe taget ind på gæstgivergården, før værtinden, som jeg fortalte om grunden til min rejse, sagde, at neddykning i havet var en meget hyppig anvendt behandling, som mange mennesker kom for at bruge, at det var tilstrækkeligt at bade én gang i flodtiden, at der var ansat privilegerede bademestre, og at hun vilde sende bud efter nogle af dem, da øjeblikket netop var gunstigt.

Efter nogen tids forløb kom der virkelig en slags sømand, der bekræftede værtindens udsagn og tilføjede, at behandlingen vilde være tilendebragt inden en times forløb, så jeg frit kunde rejse hjem, om jeg vilde. Han kom lidt efter tilbage med tre af sine kammerater, og vi begav os alle ned til stranden. De sårede blev klædt af; endogså deres piskebånd og en ring, som en af dem havde på fingeren, blev taget

af. De blev begge to grebet ved albuerne og under armhulerne af to mænd, der ligeledes var nøgne og kun bar en slags meget kort forklæde, og blev baglænds ført ned i strandkanten og ud i vandet, til det nåede dem til hofterne. Deres førere, som vendte ansigtet ud mod havet, kastede dem så bagover i det øjeblik, bølgen rejste sig. Næppe var den skyllet over dem, før de blev trukket op og kastet ned i den næste bølge, derpå igen, tre, fire og fem gange. Første gang de blev kastet om, udstødte de et højt skrig af forskrækkelse; men de andre gange sagde de ikke noget, og da de kom op efter den femte gang, var de blot noget forstumlede. De blev så tørret af og klædte sig på, hvorefter vi vendte tilbage til gæstgivergården.

Bademestrene fortalte mig, at de var seks ialt, at de havde privilegium på bestillingen, at de blev valgt og ansat af byrådet, og endelig, at de var fuldstændig nøgne ligesom de patienter, de badede, men at de havde fået tilladelse til at bære et forklæde, da de ofte havde personer af begge køn og alle aldre at behandle. Disse jævne folk tvivlede ikke om de gode resultater af deres virksomhed, og, efter hvad de sagde, var ingen af dem, der havde brugt kuren, død af hundegalskab.

Deres overtroiske fremgangsmaade og den primitive behandling, de brugte, bibragte mig en ganske anden opfattelse. Hvis patienterne var blevet kastet ud højt oppe fra, og de havde været tilstrækkelig længe under vandet til at miste bevidstheden, og hvis badet var blevet gentaget flere dage i træk, vilde jeg

have kunnet tænke mig, at det kunde have haft nogen virkning; men da det kun var momentant og næsten ikke kunde overraske eller forskrække, hvordan skulde man så kunne håbe, at det kunde hjælpe?»

Man sammenligne disse sidste ord med Hunaulds teori, til støtte for hvilken denne forfatter anfører følgende: »Derfor forudsiger også ofte de sømænd, som plejer at bade patienterne — efter den mer eller mindre voldsomme skræk, de bemærker hos de syge — hvem der vil komme sig, og hvem ikke. De mest forskrækkede kommer sig, da de har gennemgået den stærkeste rystelse; de andre, der er sluppet med en mindre forskrækkelse og derfor er blevet mindre stærkt påvirkede, kommer sig ikke.«

Da Sabatiers patienter var kommet tilbage til Paris, fik de ammoniak og nogle bade. Den ene døde; den anden kom sig; men hans sår var ganske vist også umiddelbart efter biddet blevet brændt ud med fyrsvamp.

Det var ikke uden grund, at byrådet i Dieppe underkastede bademestrene kontrol, da der kunde indtræffe ulykker ved ubehændig badning. En af bademestrene, Etienne Roussel, nød et sådant ry, at en rig møller fra Pontoise opsøgte ham en dag midt om vinteren, lod sig bade af ham for en stor sum penge og vendte hjem, helbredet for en hundegalskab, som måske kun havde været en indbildning.

Denne behandlings anseelse begyndte imidlertid at tage af i årene før revolutionen. I 1778 åbnede man i Dieppe et kurhus, hvor man i følge dr. Lepecq de la Clôture »finder alle mulige indretninger til at bruge

strandbade med den størst mulige fordel«; men der er ikke tale om at behandle hydrofobi dér.

Siden glemte Dieppes indbyggere badenes hygiejniske betydning og deres styrkende virkning på en af sygdommen svækket organisme; men erindringen om hundegalskaben spøjte længe i deres hjærner. Vi giver ordet til grevinde de Boigne, der i 1806 fandt Normandiets kyst øde og forladt: »På dette tidspunkt eksisterede den indtægtskilde, som badelivet senere blev for Dieppe, aldeles ikke. Min broder lod indrette en lille overdækket vogn til mig, og han skaffede mig med meget besvær og, til trods for den stedlige fattigdom, stor bekostning en mand til at køre hesten ned til strandkanten og to kvinder til at bade sammen med mig. Disse forberedelser vakte en sådan forbavelse og nysgerrighed, at der var opløb på stranden, de første gange jeg badede. Man spurgte mine folk, om jeg var blevet bidt af en gal hund...«.¹⁾

Som grevinde de Boigne bemærker, kom der en halv snes år senere hundreder af badegæster, og man badede »uden at vække nogensomhelst forundring hos befolkningen.« Det er dog ikke patienter med hundegalskab, som Dieppes kyst skylder sin lykke, og Le François fra Dieppe indrømmer i sin disputats (Paris 1812) ved omtalen af hydrofobi, at »det vilde være spild af den kostbare tid at ordinere strandbade, der dog ikke kan frelse de angrebne fra denne frygtelige sygdom«.

¹⁾ Grevinde de Boigne, født Charlotte Louise Éléonore Adélaïde d'Osmond (1781—1866). Hendes »Memoires« strækker sig fra Ludvig XVI's tid til 1841.* — Se: Boigne (Comtesse de). Mémoires, bd. I, Paris, 1907, in-8°, s. 241.

Jeg ved ikke, om »dette middel aldrig har haft nogen virkning på hunde«, som forfatterne af »Le nouveau dictionnaire universel et raisonné de médecine« påstår; men de af dr. Marcel Baudouin samlede dokumenter viser, at det anvendtes ligesåvel mod hundegalskab hos dyr som hos mennesker. Man finder det derfor også omtalt i jagtlitteraturen. Jeg skal her kun nævne to værker om jagt fra det 14de og 16de århundrede: »Le Livre du Roy Modus et de la Reyne Racio«¹⁾ og Jacques du Fouilloux' bog,²⁾ som tilråder at kaste hunde, der er blevet bidt, ni gange i havvand eller i mangel heraf i salt vand, for at »forhindre, at de bliver gale«.

Fornemme folk sendte derfor også ufortøvet deres hunde til havet, når de var blevet bidt.

I den forelæsning, som grev Paul Durrieu holdt den 26de november 1909 i Académie des inscriptions et belles-lettres om Karl V's broders, hertug Jean de Berrys små hunde, omtalte han, »at man endogså, hvis man havde dem mistænkt for at være bidt af en gal hund, satte sig i den bekostning at sende dem til havet, hvilket dengang ansås for at have en glimrende virkning.«³⁾

I begyndelsen af det 17de århundrede kom den gode

¹⁾ Le Livre du Roy Modus et de la Reyne Racio, nouvelle édition . . . Par Elzéar Blaze, Paris, Elzéar Blaze. MDCCCXXXIX, in-4°, f.º XLV (r.^o): Comment on guarist ceulx qui sont mors de chien esragié.

²⁾ La Venerie de Iacques Dv Fovillovx . . . A Paris . . . pour Galiot du Pré . . . 1573, in-4°.

³⁾ Académie des Inscriptions & Belles-Lettres. Comptes rendus des séances de l'année 1909, s. 867.

kong Henrik IV's yndlingshund Fanor til Dieppe for at bade, da den var blevet gal. »Den blev sendt med en kammertjener til Dieppe, for at han skulde dukke den eftertrykkeligt i havet. For denne hund gjorde hr. de Sigogne pragtfulde gæstebud, medens den opholdt sig dér, hvilket behagede hans majestæt meget, og han sagde ofte siden: »Den, der elsker mig, elsker min hund.«¹⁾

Kort tid efter Fanors sygdom og dens herres død skrev den unge kong Ludvig XIII's livlæge Jean Héroard i sin »Dagbog« lørdag den 20de december 1610: [Da kongen spaserede i Tuilerihaven,] »bed en gal hund flere af hans hunde, blandt andre hans yndlingshund Gayan, og den mand, der havde opsyn med hundene...« »Da han [kongen] var kommet hjem til vogns kl. 10^{1/2}, fortalte han om sine hundes uheld og bad dronningen om at sende dem til havet.«²⁾

Vi har ovenfor hørt om forskellige teorier, der blev opstillede til forklaring af strandbadenes virkning på hundegalskaben. Det kan nu have sin interesse at se, hvad det medicinske Fakultet i Paris mente derom, da det i 1661 måtte tage standpunkt dertil.

Baron omtaler i sin fortegnelse over disputatserne

¹⁾ Féret (Pierre Jacques). Histoire des bains de Dieppe. Dieppe, 1855, in-8°.

²⁾ Jean Héroard (f. i Montpellier, d. ved La Rochelles belejring 1627). Dr. med. i sin fødeby 1575, anatom, livlæge hos Karl IX og Ludvig XIII allerede fra før denne sidstes fødsel. Forfatter bl. a. af: Hippostologie, etc. Paris 1599, in-4°.* — Se Héroard (Jean). Journal sur l'enfance de la jeunesse de Louis XIII (1601—1628), publié par E. Soulié et E. de Barthélemy. Paris, Firmin Didot, 1868, bd. II, s. 43.

ved det medicinske Fakultet i Paris¹⁾ en disputats med titlen: »An rabidis ignis? mare?«, der blev forsvaret af Pariseren Antoine Ruffin den 6te november 1661. Ved at slå efter i fakultetets kommentarer ser man, at der har indsneget sig en lille fejl ved afskrivningen af datoen: »Die mercurii, 16^a novembris 1661, fuit pastillaria, fuit ante quodlibetaria²⁾ M. Antonii Ruffin, qui candidato hanc quæstionem proposuit: An rabidis ignis? — Die jovis, 17^a novembris 1661, disputavit de quodlibetaria M. Antonius Ruffin, doctor medicinæ, respondente M. Joanne Baptista Ferrand. Quæstio fuit ejusmodi: An rabidis mare?«

Hvad nu end magister Antoine Ruffin og »saluberrima Facultas« kan have ment, så fremgår det tydeligt — når man ser bort fra de altfor højtsvævende forklaringer, der stammede fra teoretikere, som havde glemt, at realiteten er lægevidenskabens sande grundlag — at det 17de og 18de århundredes læger betragtede badebehandlingen af hundegalskaben som en først og fremmest symptomatisk behandling.

Når patienten var fortumlet, halvkvalt, ja ofte bevidstløs, bedredes de mest alarmerende symptomer,

¹⁾ [Baron (H. T.)]. Quæstionum medicarum, quæ . . . apud medicos parisienses agitatæ sunt . . . chronologica series altera. Parisiis, apud J. Th. Herissant, 1752, s. 48.

²⁾ »Thesis pastillaria« havde sit navn efter den skik, at kandidaten forærede kansleren, dekanen og doktorerne sukkerpastiller, ofte med dekanens billede på. »Thesis quodlibetaria« kaldtes således, fordi kandidaten selv kunde vælge emnet til den. Om de andre slags teser og de udviklede forhold ved den medicinske eksamen i Paris på den tid se: Wickersheimer (Ernest). La médecine et les médecins en France à l'époque de la Renaissance. Paris, Maloine, 1905, in-8°, s. 44 ff.*

i det mindste for nogle øjeblikke, og lægen nærede så det forfængelige håb, at bedringen vilde vare ved.

På den anden side — og det imod Cælius Aurelianus' anskuelse,¹⁾ som forøvrigt forkastede neddykning i koldt vand — betragtede mange læger hydrofobi ikke som et symptom, men som årsagen til sygdommen og på en måde som dens egentlige natur. Det er dette, Guillaume Bouchet, en forfatter fra slutningen af renæssancen, meget træffende udtrykker i sine »Sérées«, hvor han siger, at hvis man dykker de syge i havet syv gange med hovedet nedad, vil de tilsidst ikke mere føle vandskræk, men »vil komme til at drikke frivilligt, hvilket helbreder dem«²⁾.

Den samme forestilling giver Sidobre udtryk i sin bog om kopper: En bondemand, der havde fået hundegalskab, blev behandlet med stadige overstænkninger med vand, til han tilsidst ikke alene ikke havde vandskræk, men endogså drak med glæde. Efter at han trods hårdnakket modstand var blevet dykket ned i en dam, gik han selv frivillig deri igen. Sidobre tilføjer ganske vist, at dette ikke hindrede ham i at dø af hundegalskab.³⁾

Til trods for de rationalistiske grunde, lægerne har

¹⁾ Cælius Aurelianus, læge i det 5te århundrede e. K. Hans værk »De acutis morbis« udgaves første gang i Paris i 1533 af Günther fra Andernach.* — Se: De acut. morb., lib. III, cap. XVI.

²⁾ Guillaume Bouchet (f. i Poitiers 1526, d. sammesteds 1606), litterat og boghandler. Hans »Sérées«, vittige, men kunstlede og ob-skøne dialoger, udkom første gang i Poitiers 1584. — Se: VIIe sérée, Des chiens. 1ste udg., s. 206 ff.*

³⁾ Antoine Sidobre, dr. med. fra Montpellier, forfatter af: Tractatus de variolis et morbillis, Lugd. Batav., 1699.* — Se: Dictionnaire des sciences médicales (Panckoucke), bd. XXII (1818), s. 331.

fremført til forklaring af strandbadenes helbredende virkning på hundegalskab, er det dog muligt, at behandlingen har en ganske folkelig oprindelse. Dette mener i alle tilfælde dr. Marcel Baudouin.¹⁾

Lægfolk tror nemlig, at gale hunde altid har fråde, d. v. s. hvidt skum, om munden. I sin naivitet har almuen heraf sluttet, at hundene, så snart de blev syge, løb til havet for at gnide sig på snuden med bølgeskum og drikke vand, fordi de ikke kunde drikke det ferske vand på landjorden (en anden populær forestilling). Gaidoz skriver herom: »Langs Kanalens kyster tror man stadig, at hundene drikker af det skum, som findes på havet ved flodtid, og at de bliver gale af det«. I kraft af den ældgamle regel: »*similia similibus curantur*«, som er basis for al primitiv religiøs terapi og endogså for en vis empirisk retning indenfor den moderne medicin, forstår man, at man kunde tænke sig at anvende strandbade mod hundegalskab og derpå — da skikkens oprindelse var glemt — salt vand, ja selv fersk vand.

Dr. Marcel Baudouin tilføjer, at efter hans mening er der forskellige biomstændigheder, der taler for behandlingens religiøse oprindelse: Euripideslegenden, som tyder på, at skikken er meget gammel og har et religiøst grundlag (de ægyptiske præster), de hellige tal 3 eller 9 (3×3), der ofte anbefaledes ved neddykningerne, og den kendsgerning, at badebehandlingen ikke helbredte bid af dyr, der ikke kunde fråde (slanger, skorpioner o. s. v.).

¹⁾ Bulletin de la Société française d'histoire de la médecine, bd. IX (1910), s. 25—26, 41—43.

Jeg har fornylig i et arbejde af R. Cirilli om hundefring¹⁾ fundet en meddelelse, som yderligere synes at støtte teorien om den religiøse oprindelse til badebehandlingen af hundegalskab. På Kreta var der et tempel til Dianas ære, bygget på en klippe, som hang ud over havet. Når de gale hunde, siger Ælian, kom ind i dette tempel og fik raserianfald som følge af deres sygdom, styrtede de sig fra klippen ned i havet.²⁾

¹⁾ Cirilli (R.). Le sacrifice du chien i *Revue anthropologique*, 22de årg. (1912), s. 326.

²⁾ Claudius Ælianus Sophista (f. i Præneste mod slutn. af 2det årh., død henimod 260), kompilator, forfatter til flere skrifter på græsk, deriblandt *Περὶ ζῴων ιδιότητος* (*De animalium natura*).* — Se: *De anim. nat.* XII, 22.
